

3. CENA

VÝBORU SEKCIE PRE UMELECKÝ PREKLAD A VÝBORU SEKCIE PRE VEDECKÝ A ODBORNÝ PREKLAD

*Volám sa **Zuzana Kormaňáková** a pochádzam z malého mestečka Tvrdošín. Pôsobím na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre, kde od roku 2014 študujem na doktorandskom štúdiu. Zameriavam sa na porovnávaciu literatúru a na výskum hispanoamerických autorov patriacich do obdobia magického a fantastického realizmu. V čase, keď som sa zúčastnila Prekladateľskej univerziády, som študovala Učiteľstvo akademických predmetov v kombinácii ruský jazyk a literatúra – španiel-sky jazyk a literatúra na FF UKF v Nitre.*

*Vzhľadom na to, že štúdium jazykov je úzko spojené s prekladaním a mňa táto oblasť vždy zaujímala, do Prekladateľskej univerziády som sa zapojila s príspevkom, v ktorom som predstavila kritiku prekladu slovenskej prekladateľky Evy Palkovičovej. Zbierka poviedok **Horacia Quirogu** s názvom Príbehy z pralesa ma oslovila nielen svojou tematikou, ale aj poetikou, charakteristickou obraznosťou, motívmi šialenstva a netradičným vyobrazením duševného rozpoloženia hlavných postáv. Už na prvých stranách je cítiť vplyv amerického poviedkára Edgara Allana Poea – Quirogovho literárneho vzoru. Poviedka Mŕtvy muž je príbehom plantážnika, ktorý si v agónii vyobrazuje moment, kedy pri prekračovaní ohrady nešťastne spadne a napichne sa na mačetu. Veľmi zaujímavé prepracovanie myšlienkových pochodov hlavného protagonistu a náhle uvedomenie si neúprosne sa blížiacej smrti sa vďaka osobitému Quirogovmu štýlu premieta aj do predstavivosti čitateľa, ktorý pociťuje empatiu a lútosť nad osudom hlavného hrdinu. Práve podchytenie tohto momentu bolo nesmierne dôležité aj pri samotnom preklade Evy Palkovičovej.*

KRITIKA PREKLADU POVIEDKY H. QUIROGU **MŔTVY MUŽ**

V slovenskom kultúrno-literárnom prostredí je hispanoamerický svet mágie a fantázie prítomný už niekoľko desaťročí, najmä vďaka prekladom diel takých velikánov, akými sú Juan Rulfo, Gabriel García Márquez či Isabel Allendeová. Slovenskému čitateľovi však meno uruguajského poviedkára Horacia Quirogu,

diela ktorého sa neradia k magickému, ale fantastickému realizmu, až tak nerezonuje. Do slovenského kontextu prvýkrát uviedla tohto autora slovenská prekladateľka Eva Palkovičová, keď zo zbierky *Todos los cuentos* vybrala niekoľko poviedok a následne ich preložila a vydala pod titulom *Príbehy z pralesa*. Poviedky popretkávané tajomnom, prvkami šialenstva a motívmi druhého „ja“ vyjadrenými prostredníctvom prvkov schizofrénie, boli dozaista neľahkou prekladateľskou výzvou. Na formovaní Quirogovej poetiky sa okrem čítania psychologických, psychiatrických a psychopatologických kníh významnou mierou podieľalo aj jeho zázemie. Väčšinu života prežil v Argentíne, no neskôr sa presťahoval do oblasti La Platy. Práve toto prostredie sa stalo zdrojom inšpirácie pre napísanie početných krátkych próz. Hlboko ho zasiahli viaceré tragické okolnosti, preto sa rozhodol usadiť v Misiones, kde strávil zvyšok svojho života. Nástrahy pralesa, neustály pocit nebezpečenstva a smrť číhajúca na každom kroku boli popudom k napísaniu poviedok s témou osudovosti.

Poviedka *Mŕtvy muž* (*El hombre muerto*) z Quirogovej najlepšej a najpracovnejšej knihy *Vyhostení* (*Los desterrados*) sa radí k dielam jeho najväčšieho autorského rozkvetu, no aj napriek tomu si prešiel obrovskou vlnou kritiky od autorov novej generácie. Poviedky spomínanej zbierky boli písané výhradne v prostredí Misiones, kde konečne našiel esenciálny prvok vlastnej tvorby – svoje vnútro – a dokázal sa čiastočne oslobodiť od hrôzy a ťažoby, ktorá ho po celý život sužovala. Tento faktor sa naplno odrazil aj na hrdinoch príbehov, konkrétne na hlavnom protagonistovi poviedky *Mŕtvy muž* (*El hombre muerto*). Autor precízne opisuje agonický stav človeka, ktorý sa nedokáže plnohodnotne vyrovnáť s vlastnou smrťou. Quirogovo vyobrazenie dvojníka a psychologický moment uvedomovania si vlastnej smrti mali nemalý vplyv na zvolené prekladateľské postupy Evy Palkovičovej. Prekladateľka ani tentoraz nezaprela svoj prekladateľský talent a sprostredkovala tak čitateľom hodnotný umelecký zážitok.

Nepovažujem za potrebné pozastavovať sa nad kompozičným hľadiskom prekladu, pretože prekladateľka sa pri riešení formálnych záležitostí drží východiskového textu. Priam sa žiada obrátiť pozornosť na preklad menných foriem, príznačných pre španielsky jazyk, ktorými prekladateľka hodnoverne zachytáva dejinnosť, nesmierne dôležitú pre Quirogovo rozprávanie. Do Palkovičovej práce mala možnosť nahliadnuť niekoľkokrát, preto môžem posúdiť, že si zachováva svojský štýl, čo sa prejavuje najmä na lexikálnej rovine a na jednotlivých vetných konštrukciách. Vyzdvihujem najmä využitie expresívnych výrazov ako „tíš“ alebo „domec“, ktoré výrazne zvyšujú umeleckú hodnotu textu a nevylučujú sa s autorským štýlom Horacia Quirogu. Značné rozdiely v syntaxi východiskového i cieľového jazyka sú úplne prirodzené, preto je pre uľahčenie recepcie prekladu potrebná zmena slovosledu, čo prekladateľka zvláda na vysokej úrovni, napríklad aj v nasledovnej vete: „*Lo distingue muy bien; y ve los hilos oscuros de sudor que*

arrancan de la cruz y del anca.” Tu volí nasledovné riešenie: „*Velmi dobre ho rozoznáva, vidí, ako mu po boku a stehne stekajú tmavé pramienky potu.*“

Quirogove poviedky sú príznačné aj použitím hovorového štýlu s občasnými expresívnymi konštrukciami, napríklad: „... *la voz de su chico menor que quiere soltarse de la mano de su madre: ¡Piapiá! ¡Piapiá!*” Prekladateľka ich preložila nasledovne: „... *hlas menšieho chlapca, ktorý si chce vytrhnúť ruku z maminej: Tatuško! Tatuško!*“ Palkovičová sa pridrižiava predlohy, a zvolanie chlapca neoddeľuje od ostatného textu úvodzovkami, čo sa však s prihliadnutím na pravidlá cieľového jazyka žiada upraviť nasledovne: „... *hlas menšieho chlapca, ktorý si chce vytrhnúť ruku z maminej: ,Tatuško! Tatuško!*“

Považujem za dôležité upozorniť na preklad názvu poviedky, v ktorom prekladateľka používa ekvivalent „*Mŕtvy muž*“ k originálnemu „*El hombre muerto*“. Nemožno jej vyčítať, že sa s názvom poviedky viac nevyhrala. H. Quiroga je vo svojom rozprávaní strohý, vecný a používa vo väčšine prípadov jednoduché vety, preto by prenesený preklad názvu mohol pôsobiť viac než rušivo.

Zaujímavo je riešený aj preklad slova „*malacara*“: „... *a cuatro metros de él, su caballo, su malacara, oliendo parsimoniosamente el alambre de púa...*“; „... *y ése es su malacara, resoplando cauteloso ante las púas del alambre...*“ V prvom prípade používa pre uľahčenie porozumenia explikáciu tohto výrazu: „...*štyri metre od neho, jeho kôň, s bielou lysinkou na čele, čo opatrne oňucháva ostnatý drôt...*“ Neskôr však upotrebuje zriedkavý výraz „*lysko*“: „... *a hentam stojí jeho lysko a ostražito fŕka pred ostňami na ohrade...*“ Palkovičová v tomto prípade obhájila status majstorskej prekladateľky, pretože aj v tejto práci dbá v prvom rade na to, aby čitateľ nemal problém s recepciou. Vie vynikajúco pracovať so slovenčinou a postupuje podľa vlastného jazykového cítenia.

Predsa sa však v texte s niektorými prekladateľskými riešeniami a posunmi vo význame nestotožňujem. V úvodnom odseku H. Quiroga hovorí o tom, že v radoch banánovníkov rástli tzv. „*las chircas*“: „... *pero como en éstas abundaban las chircas y malvas silvestres...*“ Palkovičová v slovenskom preklade používa výraz „*krotónové kríky*“: „... *ale aj keď v nich rástlo dosť krotónových kríkov a divého slezu...*“ Po intenzívnom pátraní na internete som objavila názov rastliny so všeobecným menom *Chirca*. Ide o jedovatý druh s latinským názvom *Thevetia peruviana*, takzvaný žltý oleander, preto Palkovičovej interpretáciu nepokladám za správnu. Myslím si, že prirodzenejšie by znelo nasledovné riešenie: „... *ale aj keď v nich rástlo dosť kríkov žltého oleandru a divého slezu...*“

Prekladateľkin štýl sa vyznačuje impozantnou poetikou, pričom sa musí kvôli dosiahnutiu estetickej hodnoty prekladu z času na čas odkloniť od originálu. V texte sa nájdu miesta, kde tieto posuny nie sú potrebné, pretože použitie výrazu ekvivalentného pôvodnému nijako umelecký zážitok čitateľa neovplyvní. Na ilustráciu uvediem príklad. V originálnom texte hlavný hrdina, bližšie nešpeci-

fikovaný majiteľ banánovej plantáže, uvažuje o plynutí života: „*En el transcurso de la vida se piensa muchas veces en que un día, tras años, meses, semanas y días preparatorios, llegaremos a nuestro turno al umbral de la muerte.*“ Prekladateľka to prekladá nasledovne: „*Za svojej pozemskej púte* človek často myslí na to, že jedného dňa, po rokoch, mesiacoch, týždňoch a dňoch prípravy, príde naňho rad a ocitne sa pred bránou smrti.“ Palkovičovej nemožno uprieť šikovnú hru so slovami, no pokiaľ je to možné, mal by sa prekladateľ čo najviac priblížiť textu originálu, preto navrhujem nasledovné riešenie: „*V priebehu života* človek často myslí na to, že jedného dňa, po rokoch, mesiacoch, týždňoch a dňoch prípravy, príde naňho rad a ocitne sa pred bránou smrti.“ Na tomto mieste sa musím pozastaviť aj pri výraze „... ocitne sa pred **bránou** smrti.“ V slovenčine je pre vyjadrenie smrti zaužívaný výraz „ocitnúť sa pred nebeskou bránou“ alebo „ocitnúť sa na prahu smrti“, preto Palkovičovej preklad na tomto mieste nepôsobí prirodzene. V originálnom texte je použité slovo „*umbral*“ a z kontextu jasne vyplýva, že jeho ekvivalentom bude „*prah*“, preto by som použila spojenie „... ocitne sa **na prahu** smrti.“

Nedá mi nespomenúť pasáž, v ktorej autor originálneho textu použil slová „*Va a morir.*“ Palkovičovej preklad znie: „*Už naňho siaha smrť.*“ Za iných okolností by som toto riešenie považovala za bravúrne, ale pri preklade Quirogových textov je strohosť výpovede viac než vítaná. Hoci prekladateľka zachováva významovú hodnotu výpovede a svojím riešením zvyšuje umeleckú hodnotu prekladu, v tomto prípade sa naskytuje otázka, či by lepším riešením nebolo jednoduché „*umrie*“, pretože H. Quiroga sa podobnými výrazovými prostriedkami snažil vyjadriť fatalitu osudu hlavného protagonistu.

Ako som už spomínala, prekladateľka pri práci na preklade prihliada na čitateľovo pohodlie, a tak sa neraz rozhodla aj pre doplnenie informácie do textu, aby bola výpoveď pre čitateľa dostatočne zrozumiteľná. Príkladom je aj nasledovná veta: „*y que en la dirección de su cabeza, allá abajo, yace en el fondo del valle el Paraná dormido como un lago.*“ Z originálneho textu je zrejmé, že ide o riekou Paraná, pretože prítomnosť určitého člena „*el*“, zastupuje výraz „*el río*“. E. Palkovičová do svojho prekladu zakomponovala aj slovo „*rieka*“ a túto konštrukciu prekladá nasledovne: „*kam smeruje temeno jeho hlavy, riekou Paraná, pokojnú ako hladina jazera.*“ S prihliadnutím na čitateľskú recepciu a správne pochopenie textu (existuje totižto územie s rovnakým názvom) tento postup hodnotím ako správny.

Negatívne posuny nie sú v Palkovičovej prácach bežným úkazom, aj napriek tomu niektoré z textu vystupujú. Napríklad v tejto vete: „*¿No está allí mismo, a cuatro metros de él, su caballo, su malacara, oliendo parsimoniosamente el alambre de púa?*“ Palkovičová ju prekladá takto: „*Nestojí tamto, štyri metre od neho, jeho kôň, s bielou lysinkou na čele, čo opatrne oňucháva ostnatý drôt?*“ Quirogovým cieľom bolo vykresliť koňa ako pasívne stvorenie, ktoré, zatiaľ čo muž umiera, len pokojne stojí a pánov osud sa ho nijakým spôsobom netýka, preto autorkin

preklad slova „*parsimoniosamente*“ nepokladám za najšťastnejší a navrhujem nasledovné riešenie: „*Nestojí tamto, štyri metre od neho, jeho kôň, s bielou lysinkou na čele, čo lahostajne oňucháva ostatný drôt?*“

Rovnako sa mi nezdá najlepším riešením použitie slova „*ťažoba*“ na mieste, kde sa mužovi zdá, že počuje synov hlas a hovorí: „*¡Qué pesadilla!... ¡Pero es uno de los tantos días, trivial como todos; claro está!*“ Palkovičovej preklad znie nasledovne: „*Aká ťažoba...! Ale je to jeden z množstva dní, všedný ako všetky ostatné, samozrejme!*“ Muž stále odmieta veriť, že jeho život pomaly vyhasína, a snaží sa presvedčiť samého seba o tom, že len mal zlý sen, preto by bol vhodnejší preklad: „*Aká nočná mora...! Ale je to jeden z množstva dní, všedný ako všetky ostatné, samozrejme!*“ Alebo: „*Aký hrozný sen...! Ale je to jeden z množstva dní, všedný ako všetky ostatné, samozrejme!*“ Nemôžem s určitosťou tvrdiť, že autorkino riešenie je úplne nesprávne, pretože jedným zo slovníkových významov slova „*pesadilla*“ je aj „*ťažoba*“. Vzhľadom na kontext a opakujúce sa pochybnosti hlavnej postavy o tom, či je to sen alebo realita, sa nazdávam, že navrhnuté riešenia lepšie vystihujú pôvodný význam výrazu.

Na záver by som rada dodala, že ide o veľmi precíznu prekladateľskú prácu, v ktorej sa odráža prekladateľkin idiolekt a preklad jednoznačne možno zhodnotiť ako adekvátnu snahu vytvoriť hodnotný umelecký text, blízky slovenskému čitateľovi. Jej práca je prínosom pre slovenskú literatúru nielen tým, že slovenský čitateľ má možnosť oboznámiť sa zo žánrom Quirogovej fantastickej poviedky, ale aj vďaka prelomeniu bariéry, oddelujúcej geograficky vzdialené svety slovenskej a hispanoamerickej kultúry.

PRAMENE

QUIROGA, H.: *Príbehy z pralesa*. Prel. E. Palkovičová. Bratislava : Slovenský spisovateľ a.s., 2003, 126 s. ISBN 80-220-1273-4 88.

QUIROGA, H.: *Todos los cuentos*. [online]. [2014-02-01]. Dostupné na: <<http://books.google.sk/books?id=Smutnb4TeIIC&printsec=frontcover&hl=sk#v=onepage&q&f=false>>.

◆◆◆

Mgr. Zuzana Kormanáková
Hrúbiky 109
02 744 Tvrdošín
zkormanakova@gmail.com